

45. Popüler Kültür Bağlamında Sembolik Etkileşimcilik ve Metalaşan Müzik Olgusu Üzerine Kültür Endüstrisi Eleştirisi¹

Turgay AKDAĞOĐLU²

APA: Akdağoğlu, T. (2024). Popüler Kültür Bağlamında Sembolik Etkileşimcilik ve Metalaşan Müzik Olgusu Üzerine Kültür Endüstrisi Eleştirisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö14), 813-823. DOI: 10.29000/rumelide.1454581.

Öz

Bu çalışmada Popüler Kültür Bağlamında Sembolik Etkileşimcilik ve Metalaşan Müzik Olgusu Üzerine Kültür Endüstri Eleştirisi konusu ele alınarak incelenmiştir. Toplumların oluşmasında önemli bir yere sahip olan kültür unsurunun yanı sıra müzikte bireyler arasında etkileşimin en iyi şekilde aktarılma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültür bir toplumun mihenk taşıını oluşturmaktadır. Tarih boyunca yapılan savaşlar, sanayileşme popüler kültür ve onun getirisi olan müzik çalışmaları da bu alana karşı yöneltilen soruları ve onlara verilen cevapları kapsamaktadır. Eleştirel bir yapı ile karşımıza çıkan bu çalışma aslında günümüzde müzik çalışmalarında büyük bir alanı kapsayan ve birçok çalışmanın da şekillenip, yönlendirilmesine veya ortaya çıkarılmasında popüler kültür çalışmalarının önemli bir rol oynaması yatmaktadır. Gelişen ve değişen teknolojinin de bu noktada bu alana kattığı yapılanmalar popüler müziğin şekillenmesine ve müziğin satılabilen bir pazar ürünü olmasına zemin hazırlamaktadır. Çalışmada Popüler kültür kavramı ele alınarak bu bağlamda ortaya çıkan ve gelişim gösteren sembolik etkileşimcilik konusu irdelenmiş ve bu söylemlerin ışığında müziğin bir meta görünümüne bürünmesini ve kültür endüstrisi alında yer alan eleştirisine yer verilmiştir. Sembolik etkileşimcilik konu bakımından başta sosyoloji, müzik olmak üzere birçok disiplinler arası çalışmalarda son zamanlarda adımı sıkça duyduğumuz konu alanları arasında yer almaktadır. Kültür endüstrisi eleştirisi ise, bu metalaşmanın eleştirel bir perspektiften değerlendirilmesini, sanat ve kültür ürünlerinin endüstriyel üretim süreçleri içinde nasıl değişime uğradığını ve toplumsal etkilerini sorgular. Çalışmanın önemi, popüler kültür ve müziğin toplum üzerinde dirençli etkilerine karşı bilinçli bir duruş geliştirmeye ve alternatif kültürel ifade biçimlerini teşvik etmeye katkıda bulunabilir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Endüstri, Müziğin Metalaşması, Sembolik Etkileşimcilik, Popüler Kültür.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %2

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 01.03.2024-**Kabul Tarihi:** 20.03.2024-**Yayın Tarihi:** 21.03.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1454581

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Türk Müziği Bölümü / Assistant Professor, Ardahan University, Fine Art Faculty of Ardahan, Turkish Music Departmente (Ardahan, Türkiye), turgayakdagoglu@ardahan.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-9375-2089, **ROR ID:** https://ror.org/042ejbk14, **ISNI:** 0000 0004 0399 2738, **Crossreff Funder ID:** Q12808547

Culture Industry Criticism on Symbolic Interactionism and the Phenomenon of Commodized Music in the Context of Popular Culture³

Abstract

In this study, the topic of Cultural Industry Critique is examined within the context of Symbolic Interactionism and the phenomenon of Commodified Music in Popular Culture. In addition to culture, which plays an important role in the formation of societies, music emerges as the most effective means of interaction among individuals. Culture constitutes the cornerstone of a society. Throughout history, wars, industrialization, popular culture, and the resultant music productions have raised questions in this area and provided answers to them. This study, presented with a critical approach, actually lies at the heart of many studies shaping and directing music studies today, emphasizing the significant role of popular culture studies. The developments and changes brought about by evolving technology contribute to the shaping of popular music and its transformation into a marketable product. The concept of popular culture is examined in the study, along with the emerging and evolving phenomenon of symbolic interactionism, and in the light of these discourses, the transformation of music into a commodity and the critique within the cultural industry are discussed. Symbolic interactionism is among the areas of interest in interdisciplinary studies, especially in sociology and music, lately. Cultural industry critique, on the other hand, evaluates this commodification from a critical perspective, questioning how art and cultural products undergo change within industrial production processes and their societal impacts. The significance of the study lies in its potential contribution to developing a conscious stance against the resilient effects of popular culture and music on society and encouraging alternative forms of cultural expression.

Keywords: Cultural Industry, Commodification of Music, Symbolic Interactionism, Popular Culture.

Araştırmanın Problem Durumu

Popüler Kültür Bağlamında Sembolik Etkileşimcilik ve Metalaşan Müzik Olgusu Üzerine Kültür Endüstrisi Eleştirisi" konusunun problem durumu, müzik ve popüler kültürün ticarileşmesi ve bu sürecin bireylerin müzikle kurduğu anlamlı ilişkiler üzerindeki etkisini incelemektir. Bu problemin temelinde şu sorunlar yer almaktadır; Müziğin Metalaşması ne şekildedir? Kültür Endüstrisinin Etkisi nasıldır? Sembolik Etkileşimcilik alanının müziğe kattığı anlamsal üretim ile Tüketim Kültürünü

³ **Statement:** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin, Rate: %2

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 01.03.2024-Acceptance Date: 20.03.2024-Publication Date: 21.03.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1454581

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

oluşturan kitle ve popüler kültür kavramlarının etkisi nasıldır? Soruları çalışmanın problem durumunu ve alt problemlerini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Popüler Kültür Bağlamında Sembolik Etkileşimcilik Ve Metalaşan Müzik Olgusu Üzerine Kültür Endüstrisi Eleştirisi" başlığı popüler kültür ve müzik endüstrisinin nasıl iç içe geçtiğini, bu sürecin sembolik etkileşimcilik teorisi üzerinden nasıl anlaşılabilirleceğini ve müziğin nasıl bir meta haline geldiğini ele almaktadır. Bu açıdan düşünöldüğünde sembolik etkileşimcilik, bireylerin toplumsal yaşamı nasıl algıladıklarını ve bu algıların sosyal etkileşim yoluyla nasıl şekillendiğini inceleyen bir sosyoloji teorisi olduğundan, bu teoriyi kullanarak, popüler müzik ve kültürün nasıl algılandığını ve tüketildiğini analiz etmek, Müziğin nasıl bir meta haline geldiğini ve bu sürecin tüketici davranışları, sanatçı yaratıcılığı ve müzik endüstrisi üzerindeki etkilerini incelenmek, kültür endüstrisi teorisini kullanarak, popüler müziğin endüstriyel üretiminin ve tüketiminin toplum üzerindeki olası olumsuz etkilerini eleştirel bir şekilde ele alarak inceleme amacını taşımaktadır. Çalışmanın önemi ise, toplumsal açıdan değerlerin anlaşılması noktasına işaret eden sanat ve ticaret ilişkisinde müziğin metalaşması, sanat ile ticaret arasındaki ilişkiyi sorgular ve bu sürecin sanatsal ifade üzerindeki potansiyel kısıtlamaları hakkında önemli sorular ortaya koyar. Popüler kültür ve müzik üzerine yapılan eleştirel çalışmalar, kültürel değişimlerin nasıl gerçekteştiğini ve bu değişimlerin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini gözlemlememize yardımcı olur.

Yöntem

Araştırmanın Yöntemi ve Modeli

Bu çalışmada, Popüler Kültür Bağlamında Sembolik Etkileşimcilik Ve Metalaşan Müzik Olgusu Üzerine Kültür Endüstrisi Eleştirisi ele alınarak Kültürel Endüstrinin eleştirilerini, bu sürece katkısı olan popüler kültür ve popüler müzik bağlamında sembolik etkileşimcilik yapısını, başka bir değişle şekillenişini ve müziğe olan etkisinin süreçlerini ortaya çıkarmak için Nitel araştırma yöntemlerinden Tarama Araştırma Modeline başvurulmuştur.

Giriş

Popüler kültür olgusu, hayatımızda sürekli yüz yüze geldiğimiz sembollerin, işaretlerin anlamlarını bizlere yansıtan bir görünüme sahiptir. Bu açıdan konuyu incelemek için ele aldığımızda müziğin insanlar ve toplum arasında önemli bir araç olduğu ve etkileşimli bir açıdan şekillenmesine yardımcı olduğu görölmektedir. Müziğin rolünü ortaya çıkarabilmek için popüler kültür kavramını anlamak ve incelemek gerekmektedir. Ayrıca sembolik etkileşimcilik konusunu ve kültür endüstrisi alanına yöneltilen eleştirileri de kapsamaktadır. Bu çalışmanın giriş bölümünde sembolik etkileşimcilik kavramı üzerinde durularak, kültür endüstrisinin müziğe kattığı farklılıklara ve eleştirisi ele alınacaktır. Sosyoloji alanını kapsayan ve toplumların sembol ve anlam ile etkileşim halinde olduğunu yansıtan ve bu durumu incelemeye alan sembolik etkileşimcilik, müzik alanı ile daha da geniş bir sahaya yayılmaktadır. Bir birey müzik ile etkileşim kurarak kimlik arayışındaki benliğini ortaya koyabilir, toplumlar arasında belli prensiplerin aktarılmasında ve farklılaşmasında müziğin rolü çok büyüktür.

Bu çalışmada popüler kültür bağlamında müziğin bir meta görünümüne sahip olması, sembolik etkileşim üzerindeki etkilerini ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğiz. Dinleyici ile derin bir etkileşim içinde olan müzik olgusunu kültür endüstrisi ile pazarlanan bir ürün görünümü kazanmasını ele alacağız.

Ayrıca popüler kültür, kitle kültür kaskacında toplumların bakış açılarında meydana gelen farklılaşmaya baktıkları etkileri dile getireceğiz. Müzik endüstrisi konusunu metalaşan müzik olgusu ve kültür endüstrisi başlıkları altında değerlendireceğiz. Son olarak metalaşan müzik konusunun etkileri üzerinde durup, kültür endüstrisinin eleştirilerini dile getirip, önemi üzerinde duracağız.

Popüler Kültür

Popüler kültür, insanların yaşamlarında vazgeçilmez bir olgudur. Ayrılmaz bir parçanın en önemli bileşeni olan müzik, kültürün en önemli unsurlarından biridir. Müzik, insanların duygularını ifade biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda, toplumun sosyal ve kültürel dinamiklerini şekillendiren bir güç olarak taele alınmaktadır. Popüler kültür, toplumun geniş kitlesi tarafından kabul gören ve hızlı bir şekilde tüketilen kültürel ürünleri ifade etmektedir. Bu ifadelere örnek verecek olursak; sergilenen televizyon programları, filmler, müzikler, moda endüstrisi ve sosyal medya içeriği gibi geniş bir alanı kapsamaktadır. Müzik'te bu alan içerisinde sesin ritmik yapısını, melodik ve uyumsal açıdan belli bileşenleri bir araya getirerek duygu ve düşünceleri ifade etmemizi sağlayan bir türdür. Teknolojinin ayrılmaz parçaları olan radyo, televizyon ve internet gibi medya araçlarının kullanımının artmasıyla birlikte, müzik daha geniş kitlelere ulaşmış ve popüler kültür daha da önemli bir hale gelmiştir (Strinati, 1995: 5).

Toplumsal olaylara ve değişimlere tepki olarak ortaya çıkan ve bir ifade aracı olan popüler kültür olgusu, 1960'lar ve 1970'lerdeki rock ve pop müzik, gençlik kültürünün ve sosyal değişim arzusunun bir yansıması olarak ifade bulmaktadır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, sosyal eşitsizliklere ve ırkçılığa karşı bir tepki olarak doğan müzik, bu şekilde toplumsal sorunlara dikkat çeker ve değişim için bir platform sağlamaktadır. Teknolojik gelişmeler, müziğin üretimini, dağıtımını ve tüketimini köklü bir şekilde değiştirmektedir. İnternet ve dijital müzik platformları, müziğin daha hızlı ve daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamaktadır. Bu durum, popüler kültürdeki müzik öğelerinin daha hızlı yayılmasına ve çeşitlenmesine yol açmaktadır. Ayrıca, sosyal medya, müzisyenlerin hayranlarıyla doğrudan iletişim kurmalarına ve kendi markalarını oluşturmalarına olanak tanımaktadır. Müzik, popüler kültürün vazgeçilmez bir parçası olarak, toplumun kültürel ve sosyal yapısını etkilemeye devam etmektedir. Müzik, sadece bir eğlence formu olmanın ötesinde, toplumsal değişimin ve kültürel ifadenin bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknolojinin gelişimiyle birlikte, müziğin popüler kültür üzerindeki etkisi daha da aratarak yeni müzikal akımların ve kültürel ifadelerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Kitle Kültürü

Gerçekleşen sanayi devrimi ile birlikte endüstri alanında gelişim gösteren en temel sorunların başında insan gücüne ait sorunlar yer almaktadır. Kırsal yaşamın eski popülerliğini kaybetmesi noktasında büyük önem görmeye başlayan kent yaşamı ve yaşama ait gelişimler her geçen gün ilgi odağı olmaktadır. Kırsal alandan bir kopma yaşayan bireylerin kent yaşamı ile karşılaştıkları problemlerin başında kültürel şok başlığında toplanan meseleler yer almaktadır. Kentlerde hızlı etkileşim ağların varoluşu bu yaşam biçimini benimsemeyen topluluklar için zorlayıcı olmaktadır. Sanayileşmenin getirisi olan kitle kültürü de farklılıklara kapalı olan ve toplumların tek bir görünüme sahip olması düşüncesini yansıtmakta ve bu yapıya da kitle kültürü denilmektedir. Kitle kültürünün alt yapısına yer alan özelliklere baktığımızda modernleşme unsuru yani modernizm yer almaktadır. Kitlelerin tüketim amacını benimsemesi serbest piyasaya yön veren ekonominin gelişmesine bağlıdır. Ekonomi alanında önemli bir hale gelen bu durum sanat alanını etkilediği gibi müzik alanında da etkilemektedir. Müzik

alanında yaşanan bu özellikler şu şekilde ifade bulmaktadır. Gùnlük yaşam becerilerin terkedilip yerini kitlelere yön veren tek tip olma durumu ile bireyleri yönlendiren kitle kùltürü yatmaktadır (Özdemiroęlu,2004: 8-9).

Modern bir görünüm gösteren toplumların yaşayış biçimlerinde yer alan kitle kùltürü zaman içerisinde daha da geniş kitlelere ulaşmakta ve toplumları etkilemektedir. Sanayileşme ile birlikte teknolojinin sürekli gelişim ve etkileşim halinde olması kentleri kapsayan bir kùltür olarak tanımlanmaktadır. Kùltürün geniş kitleye ulaşmasında zaman olgusu büyük bir önem taşımaktadır. Zaman içerisinde sanayi devrimi ile başlayan ve günümüze kadar halen gelişim gösteren kitle kùltürü konusu daha geniş ve kalabalık kitleleri kapsamaktadır. Bu durumda ezoterizmin bir görünümü olarak yazılı belgelere ve bunların ulaşmasına dayanmaktadır (Barnard, 2002: 151). Göze çarpan bir başka noktada, kitle kùltürünün genişlemesine yardımcı olan ve önemli parçası toplum faktörü yer almaktadır. Geçmişten bu yana toplumların oluşumunda yer alan var olma düşüncesi ile önem arz eden olayları içermektedir. Kitle kùltürünün ayrılmaz bir diğer parçası da kitle iletişim araçları ile bu yayılımın pazarlamasıyla kapitalist yapılanma dikkat çekmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 41).

Kitle kùltürü ile kitleleri bir araya getiren toplumlar yan yana düşünülmesi gereken iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle batı toplumların farklılaşan özelliklere aynı düzlemde bakabilmenin bir yansıması olarak toplumun yarattığı varlıksal farklılıkları bu çatı altına almamaktadır. Sanat alanına yöneltilen kitle kùltür olgusunu kapsamayan çalışmalar modern toplumun bir yansıması olarak anlam kazanmakta ve şekillenmektedir. Teknoloji alanı ile eş oranda ilerleme gösteren Kitle kùltürü iletişim araçlarını da kullanarak daha geniş bir sahaya yayılım göstermektedir. Ortaya çıkan gelişim ise tüketici kitlesini ilgilendiren ve hızlı üretim, hızlı tüketim kavramlarına da yön vermektedir.

Popüler Müzik

Çok geniş kitlelere ulaşmaya çalışan ve ticari bir amaç doğrultusunda üretilen müzik türü olarak tanımlanmaktadır. Popüler müziğinin içyapısını incelemeye aldığımızda en belirgin özellikleri arasında kolay ulaşılabilesi, geniş bir dinleyici kitlesine sahip olması ve birçok müzik türlerini bünyesinde toplaması ile şekillenmektedir. Popüler müzik olgusu bir toplumun güncel yanını takip etmektedir. Toplumunu ilgilendiren sorunları ele alarak daha çok genç kuşağına ve onların yansımalarına karşılık vermektedir. Bir toplumun her açıdan daha dirençli durmasına zemin hazırlayan ve sosyal bir popüler kùltür anlayışını kapsamaktadır (Ateş, 2016: 19).

Popüler müzik, günümüzde dünya çapında bir özellik kazanan kùltürün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Toplumların olmazsa olmazları arasında yer alan değerleri, bir kimlik edinme girişimleri ve hayatlarına yön veren yaşam stilleri üzerinde etki alanı geniş bir yapıya sahiptir. Bu çalışmada, popüler müziğin, kùltürel açıdan oluşturduğu etkilerin kùltür endüstrine olan yansımaları ile ele alacağız. Toplumsal etki açısından Popüler müzik topluma yön veren bireylerin kendilerini ifade etme biçimlerini, sanat anlayışlarını ve politik açıdan da görüşlerini etkileyebilir. Sosyal bir adalet düzeni oluşturmak ve eşitlik meselelerini gündeme getirmek için günümüzde etkin bir şekilde kullanılan popüler müzik anlayışı yer almaktadır. Teknoloji ile İlişkisi açısından değerlendirmeye aldığımızda popüler müziğin üretimini, dağıtımını ve tüketimini önemli oranda etkilemiş ve değiştirmiştir. Dijital platformun sunduğu kayıtları oluşturmada kullanılan teknolojiler, müziğin daha az bir maliyetle ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Teknoloji alanında göze çarpan diğer gelişim ağlarından internet, sosyal medya, müziğin dünya çapında geniş bir alana yayılmasına imkân sağlamıştır. Bu durumda bu alana bağlı olmadan ortaya çıkan sanatçıların geniş kitlelere ulaşabilmesine ve müzik endüstrisinin

şekillenmesine zemin hazırlamaktadır. Popüler müzik, teknolojik gelişim ve toplumsal değişimlerle şekillenebilmekte ve yayılım gösterebilmektedir. Günümüzde yapay zekâ alanındaki yapılanmalar, sanal kullanımların artması müziğin üretim alanını ve daha da farklılaştırıp genişlemesine imkân sağlayacaktır. Ayrıca, küreselleşme konusu da dikkat çeken bir noktayı işaret etmektedir. Toplumların kültürel alışverişleri popüler müziğin daha çeşitli bir görünüme sahip olmasını ve kapsamlı bir hale gelmesine yardımcı olacaktır.

Sembolik Etkileşimcilik

Sembolik etkileşimcilik bireylerin birbirlerine bağlı olma durumlarından ziyade toplumla ve anlamlarını da kapsamaktadır. Anlamlar bütünü olarak karşımıza çıkan sembolik etkileşimcilik, sosyal yaşamın ortaya koyduğu önemi de teşkil etmektedir. Bu alanda gözümüze çarpan önemli bir noktada bu alanın öncülerinden olan Blaumer'ın söylemleri yer almaktadır. "Toplumun işleyişinde ki etkileşimlerin davranışsal açıdan anlaşılması dile getirerek toplumsal ilişkilerinde bilimsel bir gerçekçilikten anlamlı bir özelliğe sahip olduğunu" ifade etmek istemektedir (Türk, Ekşi,2017: 28).

Sembolik Etkileşimcilik ve Müzik konusuna değinecek olursak, bireylerin oluşturduğu kimlik arayışının sosyal statüde ve kültürel dokuda müzik ile şekillenmesini ortaya çıkaran bu konu müziğin bireylerin kendi aralarında ve topluluklara karşı oluşturduğu etkinin üzerinden ele almak daha doğru olacaktır. Bu makale, bir müziğin, bireyde uyandırdığı etkinin içeriğinde konumlanmış geniş kültürel dokuları barındırmaktadır. Büyük bir rol etkisine sahip olan sembolik etkileşimcilik konusunun temel yapısında yer alan kavramlar derinlemesine ele alındığında, George Herbert Mead ve Herbert Blumer (1975) isimleri karşımıza çıkmakta ve onlara göre; "etkileşim becerisi yüksek bir anlamlandırma yapısına bağlıdır. Bu yapıdan kasıt müzikle etkileşim içerisinde olmak, bireylerin yaşam koşullarını ne şekilde algılamalarına ve konumlandıracağına yardımcı olmaktadır". Onlara göre, "müzik, sembollerini bir anlam özelliği göstermesinde ziyade bir kaynak niteliği de taşımaktadır. Bireylerin müzik seçimleri ve tercihleri kendilerini nasıl ifade ettikleri ve ne şekilde algılandıkları ile alakalıdır". Müzik, genç kuşağın oluşturduğu kültürel etkileşimleri, alt kültürlerin adaptasyon sorunsalı ve sosyal alanda bireylerin yaşadığı kimlik karmaşası bağlamında, kimlik arayışı güçlü bir araç görevini üstlenmektedir (Kendall, 2011: 20-22).

Ayrıca, sosyal grupların bir araya gelmesiyle, toplulukların etkileşiminde müziğin büyük bir rol oynadığı görülmektedir. Birleştirici bir özelliğe sahip olan müzik olgusu hem sosyal grupları hem de farklılık gösteren düzenin bir parçası olma durumunu da yansıtmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, müziğin, sosyal yaşam için oluşturduğu yasalar, toplumsal değerlerimiz ve bu toplumun beklentilerine cevap aramasını da kapsamakta ve yansıtmaktadır. Dijital döneme geçiş müzik ve toplumsal etkileşimleri de içermektedir. Özellikle bu noktada sosyal medya içeriği, internet kaynakları ve dijital müzik platformları, toplumsal ve kültürel açıdan değişimini de gözler önüne sermektedir (Güngör, 2013: 60).

Toplumsal ve kültürel değişimlere baktığımızda sosyal yaşamların odağında olan ve bir takım uyum etkisini ortaya çıkarma performansını yansıtmaktadır. Sosyal yaşamda edindiğimiz bilgi birikimlerin dağılımında ortaya çıkabilecek sorunlara ve onlara çözüm arayışındaki etkileri ele almaktadır. Ortaya çıkan ve sürece etki eden bu bakış açısı sembolik etkileşimciliğin aşamalarını da yansıtmaktadır. Bireylerin toplumda günlük karşılaştıkları eylemler bütününde içeriğin olumlu ve ya olumsuz durumu gözetilmeden anlaşılmasına çalışılması yer almaktadır (Türk, Ekşi, 2017: 28-29).

Gerçeklięin temeli alanında ilk basamağa yerleştirilen bu düşünce yapısı yaşımın içinde gerçeği aramada ki ana eşlik etmektedir. Toplumun yansıttığı davranışların bir düzene eşlik etmesi ve belli bir anlam bütünü ile açıklanması gerektiği sıkça bu kavram da karşımıza çıkmaktadır. Sürece Őekil veren yönlerden bir başkası da sembollerin toplumun kùltürel dokusuna değinmeden ve ya onunla ilişkilendirilmeden belli bir anlam kazanamayacağı düşüncesidir (Coffey, Atkinson, 1996: 90). Sembolik etkileşimcilik, duygular ve eylemler arasında derin bir etkileşim yakalayan ve kendi yöntem aşamalarını da bu sürece yansıtan bir yapıda olması ile olası durumlara karşı toplumun sosyal yanını da anlaşılır bir görünüme koyma durumuna sahiptir diyebiliriz (Kuş, 2007: 20).

Özetle; hayatımızda yer edinmiş semboller toplumda ki sosyal etkileşim ile Őekillenebilmektedir. Bireylerin ve ya toplumların iletişim dili haline gelen sembolik etkileşimcilikte konuşulanlar, düşünölenler hep bir anlam bütünü içerisinde sunulmaya çalışılmaktadır. Bütün halinde sunulan Etkileřme sürecinde farklı durumlarda gözlemlenebilmektedir. Örneęin, var olan bir görünümin farklı ve ya yeni sembollerle ifade edilmesine dayanmaktadır. Bu duruma arabesk müziği açısından açıklık getirebiliriz; her müziğin içerisinde yer edinmiş beğeni duygusu yer almaktadır. Beęeniler ve tutumlar toplumdan toplum etkileşim göstermekte ve değişmektedir. Türküleri beğenen bir toplumun bakış açısı ile onu beğenmeyen daha çok klasik eserlere yönelen toplumlarda olabildiği gibi aynı kùltür kısıcında da bu farklılıklara şahit olunmaktadır. Toplumlarda sembollerin farklılaşması durumu da başka eylemsel olayların etki alanına dâhil olması ile açıklanabilmektedir.

Metalaşan Mùzik Kavramı

Metalaşan müzik olgusunda göze çarpan nokta insan iş gücünün önemini yitirmesi ve yerini kapitalist düşünce sistemine bırakması yer almaktadır. Müzik kavramının dışında meta kavramını ele aldığımızda alım satım gücüne bağlı ya da değiş tokuş içeriği olan bir kavram olduğu dile getirilmektedir. Ne kadar kullanım o kadar kazanım ve kitlelere ulaşma özelliği taşıyan metalaşma süreci müzik alanına da etki etmektedir. Kullanım sıklığının artması kaliteden ziyade fiyat bakımından farklılık kazanmaktadır. Metanın önem kazanması ile insan gücüne olan ihtiyacın azalması emek ve işçilik kavramlarında önemini yitirdiğini karşımıza çıkarmaktadır. İnsan yaşamına farklı bir boyut kazandıran Kapitalizm ile sömürü durumu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Sömürüde ki en can alıcı nokta insan gücünden faydalanılıp sermaye kısmında daha fazla üretime ihtiyaç duyulacaktır. Bu durumda piyasa denilen alanın yönünün değişmesine ve yeniden adlandırılmasına zemin hazırlamıştır. Amaçların doğrultusundan çıkan ve üretim alanında ki ihtiyaç eksikliğinden çok kapitalizmin sermayeleşmesi ve bu alana hizmet etmesi olarak Şekillenmektedir. Yani daha çok tüketim alanına yön veren bir görünümler ile açıklanmaktadır (Wayne, 2018: 50-51). Müzik kùltür endùstrisinde sosyolojiyi kapsayan ve bu alanda ilerleme kaydeden bir görünüme sahiptir. Bu sürecin getirisi olan müzik alanındaki çalışmalara baktığımızda ortak kullanım özelliği taşıyan müziğin formunun dışına çıkarılması durumu söz konusudur. Temelinde var olan araç gereçlerin kullanılmaması veya kısıtlanmasıyla pazar arayışı içerisinde bir sermayenin ürünü olan bir görüne sahip olmaktadır. Sanatın içinde yer alan emek, işçilik ve benzeri unsurlar değil makine gücünün kullanımı ve yaygınlaşması önem kazanmaktadır. Tüketim ve ekonomik gelişmelerin bir yansıması olan müzik her geçen gün ürün olarak piyasaya sunulmaktadır (Aytimur, 2019: 38).

Daha çok dijital alanda üretilen, dağıtıma geçen ve hızlı bir Şekilde tüketilen müzik gelişen teknolojinin bir parçası olmuş durumundadır. Çağımızda özellikle müzik endùstrisi alanında gelişim gösteren yenilikler daha ayrı bir çalışmanın kapsamına girmektedir. Bu açıdan düşünöldüğünde müziğin üretim halinde olması, sermayeleşmesi ve meta halinde olması bu toplumun dinleyicisini, sanatçısını ve diğer

toplumlarla etkileşim alanını değiştirmektedir. Müziğin toplumsal yaşama yön vermesi kültürel etkileşimler, gelişen teknoloji, popüler kültürün altında dağılım gösteren kültür endüstrisindeki eleştiriler ile sosyoloji alanında büyük önem taşıyan sembolik etkileşim alanını içine almakta ve yaymaktadır. Önemli ölçüde değişime soktuğu müzik platformları, yapay zekâ müzikleri ile daha sonraki dönemlerde bu açıdan ilerleme gösterecektir (Wetkin, 2005: 3). Kültür endüstrisi içinde ticari bir meta unsuru haline dönüşmüş müzik uyum temelinde ve tonal bir yapıda kendini dayatmaktadır. Bu müzik ideolojik olarak burjuva alışkanlıklarının bir görünümü niteliğindeki bir sanatsal üretdir. Adorno (2016) ise bunu ideolojik bir yanılsama olarak değerlendirmiştir. “Burada esas olan tonal müziğin özne kaybının belirtilmesidir. Müziğin öznesinin zayıflatılması ya da yok edilmesi müziğin bugünkü durumunu açıklamaktadır” (Ay Timur, 2017: 60). Kitle olarak adlandırılan kesimin kültür endüstrisinin merkezi olması durumu dikkat çekmektedir. Kültür endüstrisinin kitleler için getirdiği imkân ve olanaklar tam anlamıyla karşılığını bulamamaktadır. Kitlelere yansıtılan kültür endüstrisi ürünleri toplumların tutumlarına zarar etmeyen bir görünüm ile aktarılmasının yanlışlığı dile getirilmektedir. Müziğin sermayeleşmesi durumu daha çok modern toplumların iç dinamiklerini hem kültürel açıdan hem de ekonomik açıdan etkileyebilmektedir. Etki sürecinin müziğe yansıyan kısımlarında sanat anlayışında uzak bir görünüme sahip olması ve pazarlanabilen bir ürün oluşu yer almaktadır. Özellikle teknoloji alanında hızlı gelişim gösteren süreç ve iletişim araçları geniş kitleleri etkisi altına alarak sahasını her geçen gün genişleterek devam ettirmektedir. Sermayeleşmede toplumun içerisinde geleneği devam ettirmeye çalışan sanatçılar, ustalar ve dinleyi kiteside bu etkileşimden hem yararlanmakta hem de muzdarip olmaktadır. Müziğin endüstriyel bir görünüm kazanması müzik sahasını da farklı bir boyuta taşımaktadır. Buda ekonomik alandaki değer karşılığı ile ölçülebilmektedir. Hayatımızda ki müziğin köklerinden uzaklaşp bir sermaye haline gelmesi, endüstrileşme yani ekonomin güç kazanması durumu ile alakalıdır. Sanat alanında ki bu etkileşimlerin başında yapım şirketleri, müziği bizlere ulaştıran yayıncılık kapsamında yer alan kısımlar ile organizatörleri kapsamaktadır. Gelişen teknoloji ile eski kullanıma sahip müzik ürünlerinin değişimi ve tüketimi, ticari bir amaç gütmesi ile ilişkilidir. Müziğin, ticaret ile arasındaki karşılaştırma da sermayeleşme unsuru göze çarpmaktadır. Parasal kaynaklara ulaşmanın kitleyi derinden etkilediği görülmektedir. Kaynağa giden yolun müzik projelerinin hayata geçilmesine yardımcı olmakta ve geniş bir sahaya ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca ticari alanda elde edilen gelişimler ve sermaye istekleri bu işe gönül vermiş sanatçı kitesinin yaratıcı alanını kısıtlamaktadır (Adorno, 2016a: 118).

Bu da geniş bir yelpazeye ve türe sahip olan müziğin çeşitlilik açısından daha dar bir görünüme ulaşmasına sebep olmaktadır. Tüketici noktasında müziği incelemeye aldığımızda, gelişim gösteren müzik endüstrisi alanı dikkat çekmektedir. Sürekli bir gelişim kaydeden bu alan müziğin bir tüketim kültürü olarak görülmesine ve değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır. Müzik, amacında yer edinmiş fiziksel yapısından ya da başka bir deyişle bir nesne görünümünden uzaklaşarak dijital alana hizmet eden bir araç olarak görünüm kazanmıştır. Müziğe ulaşma noktasında bireylere kolaylık ve hızlilik sağlamanın yanı sıra müziğe bakış açısında da farklılık yaratmıştır. Tüketim ile bireylerin kişisel benlikleri ve topluma ait olmasında yatan kimlik arayışı konularına yakınlık göstermektedir. Müziğin bir döneme veya bir duruma hizmet etmesi dışında bir yapıya sürüklenmesi geçici bir moda etkisi ile açıklanmaktadır.

Kültür Endüstrisi Eleştirileri

Frankfurt Okulu'nun önemli çalışmaları arasında yer alan “Kültür Endüstrisi” bölümü, sermaye arayışının kültür endüstrisini etkilemesi ve kitle iletişim araçlarının gelişimlerinde yatan kültürün ve müziğin metalaşma durumu yer almaktadır. Kültür endüstrisi eleştirileri kapsamında iki önemli isim

karşımıza çıkmaktadır. Frankfurt Okulu'nun öncülerinden olan Horkheimer ve Adorno'ya (2005); göre "kültürel açıdan ortaya çıkan ürünlerin bir endüstri ürünü haline gelmesi tek tipli oluşuma zemin hazırlamıştır. Sisteme karşı direnç gösterenler ya da başka bir ifadeyle ekonomik güce sahip toplumlar tarafından devamlılığı artmaktadır" (Yıldız, 2022: 52). Frankfurt Okulu ve öncüleri kültür endüstrisine yöneltile eleştiriler ve kitle kültürünü içeren toplumun karşımıza çıkardığı iki başlığı gözler önüne sermektedir. Başlıkların ilki, zaman içerisinde sürekli bir değişim ve gelişim içinde olan ekonomik alanda ki teknolojik yapılanmaları kapsadığını dile getirilirken aynı zamanda var olan geleneksel formdan uzaklaşmayı ifade etmektedir. Diğer başlıkta ise, teknolojik gelişimlerin insan iş gücüne ihtiyacın azalmasına hatta yok olmasına zemin hazırladığı dile getirilmektedir. Kültür kavramının somutlaştırılmasını kapsayan endüstrileşme bireylerinde himayesine girmeyen olaylara karşı duyarsızlaşmasına ve bu alana hizmet etmesine zemin hazırlamaktadır (Swingewood, 1996: 32). Kültür alanında yaşanan kuramsal kavram tartışmaları ile başlayan bu süreç Frankfurt Okulu'nun kültür endüstrisi eleştirileri ile daha da şekillenmiştir. Teknolojinin ivme kazanması durumundan ziyade kültür endüstrisi eleştirilerinin temelinde kültür olgusu yer almaktadır. Çünkü bireylerin ve toplumların bir çatı altında birleşmesine ve etkileşim sahasının genişlemesinde kültür kuramı yer almakta ve tartışılmaktadır. Frankfurt Okulunun kültürel çalışmalarına katkı sağlayan kültür endüstrisi eleştirileri belli birkaç öneriyi açığa çıkarmaya çalışmaktadır (Krogh, 1999: 248).

Frankfurt Okulu'nun kültür endüstrisi önerilerini şu şekilde sıralaya biliriz;

Kültür endüstrisi ile şekillenen ürünlerin bireyler tarafından kabul görmesi ve var olan düzen ile uyum sağlaması durumunu kapsamaktadır. Tüketici noktasında kültür endüstrisi bireyi karmaşık düşünce yapısına yöneltmez ve bireye hazır olan bilgiyi sunmaktadır. Statü kazanımlarına dikkat çekmek isteyen kültür endüstrisi toplumlarda var olan eşitsizlik düzeni ile ilgilenmektedir. Bireysel olmaya karşı bir tutum sergileyen kültür endüstrisi bireyin yaşamı içerisinde kurulu düzene karşı koymayan bir sistem görünümüne sokmaya çalışmaktadır (Aktiker, 1998: 56; Adorno, 1998: 206-207).

Müzik ve kültür endüstrisi, modern toplumların ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak, bu endüstri çeşitli eleştirilere de maruz kalmaktadır. Müzik endüstrisinin ticarileşmesi, homojen, sanatsal özgürlükler üzerindeki baskılar ve tüketim kültürü gibi ana eleştiri noktalarını kapsamaktadır. Müzik endüstrisi, zaman içerisinde ticari amaçları yönlendiren çıkarlar tarafından yönlendirilmektedir. Bu durum, sanatçıların yaratıcı özgürlüklerini kısıtlayabilir ve müziğin sanatsal değerinin ticari değerler lehine göz ardı edilmesine yol açabilir. Eleştirmenler, endüstrinin "popüler" parçalar üretme baskısı altında, yenilikçi ve özgün müzik yapımını engellediğini savunmaktadır. Bu, müziğin sadeleşmesini ve kültürel çeşitliliğin azalmasına neden olabilmektedir. Kültür endüstrisinin eleştirilerinden biri de, küresel ölçekte baskın kültürlerin yerel kültürleri ve müzikal çeşitliliği erozyona uğratmasıdır. Bu durum, dünya çapında müzikal ifade biçimlerinin ve kültürel özgünlüğün homojenleşmesine yol açmaktadır. Eleştirmenler, bu sürecin kültürel emperyalizme yol açtığını ve yerel sanatçıların ve müzik türlerinin görünürlüğünü azalttığını belirtmektedir. Müzik endüstrisi, tüketim kültürünü teşvik eden bir yapıya sahiptir. Bu durum, dinleyicilerin aktif kültürel katılımcılardan ziyade pasif tüketicilere dönüşmesine neden olabilir. Eleştirmenler, müzik ve kültür endüstrisinin bu yönünün, bireylerin sanatsal ve kültürel deneyimlerini sığlaştırdığını ve müziği anlamlı bir ifade aracı olmaktan çıkararak yalnızca bir eğlence ürünü haline getirdiğini savunmaktadır. Dijital çağ ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte, müzik eserlerinin kolayca kopyalanıp dağıtılabilmesi, sanatçıların emeklerinin ve müzikal yapıtların değerinin azalmasına yol açmıştır. Bu durum, özellikle bağımsız sanatçılar ve küçük müzik şirketleri için zorluklar yaratmaktadır. Eleştirmenler, endüstrinin bu yönünün sanatçıların geçimini ve müzikal yenilikleri olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Bu eleştirilere karşın, müzik ve kültür endüstrisinde alternatif

hareketler ve modeller de gelişmektedir. Bağımsız müzik sahnesi, yerel sanatçıların desteklenmesi, çevrimiçi platformlarda sanatçıların doğrudan dinleyicilere ulaşabilmesi gibi olgular, endüstrinin olumsuz yönlerine karşılık gelmektedir.

Sonuç

Makale, "Popüler Kültür Bağlamında Sembolik Etkileşimcilik Ve Metalaşan Müzik Olgusu Üzerine Kültür Endüstrisi Eleştirisi" başlığı altında, popüler müziğin ve kültürün sembolik etkileşimcilik teorisi üzerinden incelenmesi, müziğin metalaşma süreci ve bu olguların kültür endüstrisi eleştirisi çerçevesinde değerlendirilmesi temalarını kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Çalışmanın sonuç kısmı, bu temalardan elde edilen bulguları özetler niteliktedir. Ele alınan sembolik etkileşimcilik konusu ile popüler müzik ve kültürün toplumsal anlamının nasıl üretildiğini ve tüketildiğini incelerken, bireylerin bu süreçte aktif roller oynadığını ve popüler müziğin anlamının sosyal etkileşimler yoluyla sürekli olarak yeniden üretildiğini vurgulamaktadır. Popüler müzik, bireysel kimliklerin, toplumsal grupların ve kültürel değerlerin anlamlandırılması ve ifade edilmesinde kritik bir araç olarak öne çıkmaktadır. Müziğin Metalaşması noktasında, müziğin nasıl bir meta haline geldiğini ve bu sürecin sanatçı yaratıcılığı, tüketici davranışları ve müzik endüstrisinin dinamikleri üzerinde nasıl etkiler yarattığını detaylı bir şekilde incelemektedir. Metalaşma, müziğin sanatsal ve kültürel değerinin ötesinde, ekonomik değer kazanması sürecini ifade etmektedir. Bu süreç, müzik endüstrisinin yapısını ve müzik ürünlerinin sunumu, dağıtımını ve tüketimi şekillerini dönüştürmüştür. Makale, metalaşmanın sanatsal ifade üzerindeki potansiyel kısıtlamalarına ve popüler müziğin çeşitliliği üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Kültür Endüstrisi Eleştirisi başlığını ele aldığımızda Theodor Adorno ve Max Horkheimer'ın kültür endüstrisi eleştirisinden yola çıkarak, makale popüler müziğin ve kültürün endüstriyel üretim ve tüketim biçimlerinin eleştirel bir analizini sunmaktadır. Kültür endüstrisi, toplumun kültürel ürünlerle pasif bir şekilde dolmasına ve standartlaşmış, homojenize edilmiş içeriklerin yaygınlaşmasına neden olmakla eleştirilmiştir. Makale, bu süreçlerin bireylerin eleştirel düşünme yeteneklerini zayıflattığını ve toplumsal statükonun pekiştirilmesine katkıda bulunduğunu öne sürmektedir.

Sonuç olarak, makale popüler kültür ve müziğin sembolik etkileşimcilik ve kültür endüstrisi eleştirisi çerçevesinde incelenmesinin, toplumsal anlam üretimi, sanat ve ticaret ilişkisi ve kültürel değişim süreçleri hakkında önemli içgörüler sağladığını vurgulamaktadır. Bu çalışma, popüler müzik ve kültürün eleştirel bir şekilde değerlendirilmesinin, tüketici davranışlarına, sanatsal ifadeye ve toplumsal değerlere dair daha geniş bir anlayış geliştirmemize yardımcı olmaktadır. Müziğin popüler kültür içindeki yeri ve kültür endüstrisi tarafından nasıl şekillendirildiği, karmaşık ve çok boyutlu bir tartışma konusudur. Müziğin metalaşmasına yönelik eleştiriler, toplumun kültürel ve sanatsal değerlerini korumanın önemini hatırlatmaktadır. Bu bağlamda, müziğin ve popüler kültürün geleceği, sanatçıların yaratıcılığına, dinleyicilerin eleştirel düşünce kapasitesine ve her ikisinin de kültür endüstrisinin etkilerine karşı geliştirebilecekleri direniş biçimlerine bağlıdır. Bu dinamik etkileşim, müziğin toplumsal ve kültürel hayattaki yerini yeniden tanımlama ve zenginleştirme potansiyelini barındırmaktadır.

References

- Adorno, Theodor.W. (2016).*Negatif Diyalektik*. çev. Şeyda Öztürk, Metis Yayınları, İstanbul.
- Alemdar K. ve Erdoğan İ. (1994). *Popüler Kültür ve İletişim*, İstanbul: Ümit Yayınları.
- Atiker, E. (1998). *Modernizm ve Kitle Toplumunu*. Vadi, Ankara.

- Aytimur, R. G. (2019). Theodor Adorno Ve Walter Benjamin’de Sanat Eserinin Doğası Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe (Sistematik Felsefe Ve Mantık) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Ankara.
- Aytimur, R. G.(2017), Müzik Eğitiminde Sistematik Düşüncenin ve Felsefi Yaklaşımların Müzik Eğitimi Anabilim Dallarındaki Öğrenciler Düzeyinde İncelenmesi (Gazi Üniversitesi Örneği), Doktora Tezi, Ankara.
- Barnard, M. (2002). Sanat, Tasarım ve Görsel Kültür. Çev. Güliz Korkmaz. Ütopya, İstanbul.
- Blumer, H. (1975). Comments on ‘parsons as a symbolic interactionist. Sociological Inquiry, 45, 59-62.
- Coffey, A. ve Atkinson, P. (1996). Making Sense of Qualitative Data: Complementary Research Strategies. London: Sage.
- Dominic Strinati. (1995). An Introduction to Theories of Popular Culture, Routledge, London.
- Güngör, N.(2013), İletişim / Kuramlar ve Yaklaşımlar, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Kendall, D. (2011), Sociology in Our Times: The Essentials, Wadsworth, Belmont, CA: Cengage Learning.
- Krogh, T. (1999). Frankfurt Okulunun Kültür Analizi. Medya İktidar İdeoloji, (Der: Mehmet Küçük), Ankara.
- Kuş, E. (2007), “Sosyal Bilim Metodolojisinde Paradigma Dönüşümü ve Psikolojide Nitel Araştırma”, Türk Psikoloji Yazıları, 10 (20), ss. 19-41.
- Özbek, M. (2002). Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski, İletişim Yayınları, Ankara.
- Özbek, M. (2002). Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski, İletişim Yayınları, Ankara.
- Özdemirci, A. (2004). Popüler Kültür, Tüketim Psikolojisi ve İmaj Yönetimi: Türkiye (1950-1980). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim Organizasyon Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Swingewood, A. (1996). Kitle Kültür Efsanesi, Çev: Aykut Kansu, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Swingewood, A.(1996). Kitle Kültürü Efsanesi. (Çev. Aykut Kansu). Bilim ve Sanat yayınları, Ankara.
- Türk, T. Ekşi, H. (2017). Etnografya. Edam Yayın, İstanbul.
- Wayne, M. (2018).Yeni Başlayanlar İçin Kapital. Çev. Ümit Şensesen. İstanbul: Yordam Kitap.
- Wetkin, R. W. (2005), Adorno on Music, NewYork: Routledge Press.
- Yıldız, D. (2022). Kültürel Endüstri Döngüsünde Yer Alan Müzik Üzerine Theodor W. Adorno Söylemlerinin İncelenmesi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anabilim Dalı Müzik Bilimleri Ve Teknolojisi Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi Malatya.